

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 60–80-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито поняття “управління”, “управління дошкільною освітою”. На основі аналізу наукових теоретичних здобутків доведено, що сьогодні управління розвитком дошкільної освіти передбачає збагачення тих здобутків, які мали місце в дошкільній освіті раніше, відповідно до нових соціально-економічних вимог і запитів громадськості. Вказано на позитивну результативність управління розвитком дошкільної освіти у 60–80-х рр. ХХ ст., оскільки тоді була найбільша охопленість дітей суспільним дошкільним вихованням.

Ключові слова: *суспільне дошкільне виховання, дошкільна освіта, управління, управління дошкільною освітою, відділ народної освіти, централізація управління.*

Глобальні зміни ХХ ст. значно змінили економічний розвиток нашої країни й організацію управління дошкільною освітою, яка є відкритою соціально-педагогічною системою і залежить від соціальних умов суспільства. Удосконалення процесу управління дошкільною освітою на сучасному етапі розвитку України неможливе без вивчення історії розвитку. Сьогодні постала проблема не тільки підтримки функціонування дошкільної освіти, а й відновлення у ряді регіонів держави позитивних його здобутків, що мали у свій час місце в системі суспільного дошкільного виховання, особливо у 60–80-х рр. ХХ ст. Виникає потреба в науковому обґрунтуванні аналізу результативності управління розвитком дошкільної освіти того періоду.

Теорія управління розвитком дошкільної освіти спирається на загальну теорію соціального управління, основи якого розкриті В. Афанасьєвим, А. Атаєвим, А. Омаровим, П. Третьяковим. У працях Є. Березняка, В. Бондаря, Б. Гершунського, М. Дарманського, Л. Даниленко, І. Зязюна, В. Лугового, В. Маслова, В. Олійника, В. Пікельної розкриваються теоретичні основи процесу управління освіти. Ретроспективний аналіз розвитку дошкільної освіти частково висвітлено у працях Л. Артемової, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Покроєвої, І. Улюкаєвої, Т. Філімонової та ін. Проте результативність управлінської діяльності на рівні ієрархічних керівних органів у контексті історичного підходу виявлено недостатньо.

Мета статті – показати позитивні досягнення у розвитку суспільного дошкільного виховання у 60–80-х рр. ХХ ст. як результату управлінської діяльності органів освіти того часу.

Управління – це вид діяльності, який забезпечує оптимальне функціонування та розвиток системи, узгоджує та координує діяльність людей щодо досягнення спільної мети. Виходячи із теоретичних основ поняття управління, нами розуміється управління дошкільною освітою як цілеспрямована діяльність всіх ієрархічних ланок управління, яка забезпечує становлення, збереження, стабілі-

зацію функціонування та розвиток дошкільної освіти у різних формах охоплення нею дітей дошкільного віку. До управління дошкільною освітою ми відносимо управління різними типами дошкільних навчальних закладів та різними формами охоплення дітей дошкільною освітою на рівні компетенції кожного суб'єкта управління, внутрішнє управління у ДНЗ, всі види самоврядування з цього питання [11, с. 8]. Управління розвитком дошкільної освіти передбачає збагачення тих здобутків, які мали місце в дошкільній освіті раніше, відповідно до нових соціально-економічних вимог і запитів громадськості.

Ретроспективний аналіз доводить, що в 60-ті рр. ХХ ст. суспільне дошкільне виховання в Україні набрало найбільшого розмаху завдяки виходу ряду постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, котрі були документами прямої дії для міністерств, у підпорядкуванні яких перебували дошкільні установи. Найбільш важливими для забезпечення дітей дошкільними закладами та розширення їх мережі були: постанова Ради Міністрів СРСР “Про подальші заходи допомоги жінкам-матерям, працюючим на підприємствах і в закладах” [6, с. 335], постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 травня та відповідна постанова ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1959 р. “Про заходи щодо подальшого розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшення виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку”. Відповідно до останньої постанови відбулося об'єднання двох типів дитячих закладів – ясла та дитячий садок – в єдиний дошкільний заклад “ясла-садок”. Міністерство освіти УРСР видає вказівки про об'єднання дитячих ясел і садка в єдину дошкільну дитячу установу “ясла-садок”. Управління такими закладами, за винятком відомчих, зосереджувалось у Міністерстві освіти України. Як результат виходу цієї постанови, Міністерство освіти України видало тимчасове положення про дошкільний дитячий заклад – ясла-садок, затверджене Радою Міністрів УРСР. Архівний матеріал дає можливість стверджувати, що тоді розпочалося інтенсивне будівництво за типовими проектами нових приміщень – дитячих ясел-садків. Вперше для кожної групи у кількості 25 – 30 дітей було введено три приміщення: ігрова, спальня, роздягальня. У 1961–1969 рр. збудовано і введено в дію 866,9 тис. місць у дошкільних закладах УРСР [5, с. 122]. У Хмельницькій області нами простежено розвиток суспільного дошкільного виховання за період реалізації цієї постанови і виявлено, що на кінець 1959 р. функціонувало 264 дитячих садки, у 1965 р. – 346 [9, с. 7]. У 1965 р. введено в експлуатацію дошкільних закладів за рахунок всіх джерел фінансування в області на 3,1 тис. місць [10, с. 79].

У 1969 р. постановою Ради Міністрів СРСР від 7 січня затверджено Положення про Міністерство освіти СРСР, в якому чітко окреслено основні його завдання, серед них і ті, котрі стосуються управління та сприяння розвитку дошкільного виховання: подальший розвиток та вдосконалення системи дошкільного виховання, мережі дитячих дошкільних закладів; організація й удосконалення системи підготовки і підвищення кваліфікації вчителів, вихователів; оснащення дитячих дошкільних закладів обладнанням та навчально-наочними посібниками [4, с. 9]. Аналіз змісту цього документа свідчить про розширення прав та обов'язків міських, районних, сільських, селищних Рад депутатів трудящих у сфері народної освіти. Доходимо висновку, що такий підхід дав можливість регулювати централізовані капіталовкладення, котрі виділялись на будівництво та функціонування дитячих садків, більш раціонально розміщувати про-

дуктивні сили, усувати відмінності у вихованні дітей дошкільного віку села та міста.

Здійснений нами аналіз тогочасної періодики дав змогу дійти висновку, що розвиток дошкільного виховання в регіонах великою мірою залежав від активності та дієвості відділів народної освіти, їх принципового підходу до постановки питань перед відповідними органами, від їх кваліфікованого і конкретного керівництва справою.

Значні успіхи з організації суспільного дошкільного виховання на селі в УРСР стали відчутними після відповідної постанови 1959 р. Порівняно з 1950 р. у 1976 р. кількість дітей у дитячих садках зростає в десять разів, а мережа ДНЗ – у чотири рази [6]. У 1965 р. порівняно з 1951 р. кількість ДНЗ на селі збільшилася в сім разів. Такі позитивні результати можливі були лише за умов тісної співпраці органів управління народної освіти та сільського господарства. У Хмельницькій області в 1964 р. на селі працювало 63 постійно діючих ясел-садків, у 1965 р. – 147 таких закладів, де виховувалося понад 5700 дітей [15, с. 1].

З метою поліпшення дошкільного виховання в селах Рада Міністрів СРСР видала Постанову “Про заходи щодо подальшого розвитку мережі дитячих дошкільних закладів у колгоспах” (березень 1973 р.). Чинна постанова стосувалася Міністерств освіти, сільського господарства, охорони здоров’я, лісової і деревообробної промисловості та їх органів на місцях. Міністерство освіти і місцеві органи народної освіти повинні були забезпечити здійснення методичного керівництва в дитячих дошкільних закладах колгоспів, посилити контроль за добором та призначенням педагогічних кадрів, організувати систематичне підвищення їх кваліфікації [6, с. 340]. Це було виваженим рішенням, оскільки у Міністерстві сільського господарства не було кваліфікованих фахівців, котрі здійснювали б методичне керівництво дошкільними установами.

У системі періодизації розвитку дошкільної освіти та управління нею період 50–60-х рр. ХХ ст. ми назвали періодом відродження системи суспільного дошкільного виховання, періодом становлення як державної, так і регіональної системи управління галуззю дошкільного виховання.

Ми вважаємо, що в 70–80-х рр. розпочався новий, особливий за своїм змістом період розвитку дошкільного виховання та управління ним. Вступило в дію положення про інспектора-методиста з дошкільного виховання [12], в якому розкриті його управлінські обов’язки. Міністерство освіти УРСР наказом № 37 від 25.02.1972 р. на основі наказу № 103 від 31.12.1971 р. Міністерства освіти СРСР затвердило нові типові штати дитячих дошкільних закладів органів народної освіти. Здійснювати управління дошкільним вихованням при такій постановці питання на всіх ієрархічних ступенях було простіше, але простежувалось обмеження управлінських дій керівництва дошкільної установи стосовно підбору кадрів.

Ще одним важливим кроком реформування суспільного дошкільного виховання в 70-х рр. стала реорганізація мережі малокомплектних дошкільних закладів. У ряді областей, у тому числі й Хмельницькій, вводилися в дію нові приміщення дитячих садків на центральних садибах колгоспів. Позитивно вирішувалось питання підвозу дітей до дитячих садків.

На відділи народної освіти було покладено контроль з питань забезпечення дітей місцями в дошкільних установах на території їх проживання. При ра-

йонних відділах освіти створювали спеціальні комітети, котрі регулювали обмін путівками в дошкільні заклади між відомствами, надання місць у дитячих садках дітям із багатодітних сімей, працюючих і молодих матерів [7, с. 5–7].

Відділи народної освіти постійно вивчали реальну потребу в наявності вакансій у дошкільних закладах, вдосконалювали режим роботи, організовували роботу груп з цілодобовим перебуванням дітей, а також роботу в святкові та вихідні дні. Забезпечення населення України дошкільними закладами у 1975 р. становило 48,3% від загальної кількості дітей дошкільного віку, відповідно, у містах – 59,2%, у сільській місцевості – 28,6% [7, с. 5].

Важливим аспектом діяльності Міністерства освіти УРСР у 70-х рр. ХХ ст. була увага до організації навчально-виховної роботи в дошкільних закладах та керівництва роботою педагогічних кадрів. Управління з дошкільного виховання спільно з республіканським навчально-методичним кабінетом і кабінетом гри та іграшки щорічно розробляли план контролю, керівництва та надання методичної допомоги дошкільним закладам, який попередньо узгоджувався з відділами народної освіти [1, с. 27].

У 80-х рр. ХХ ст., що стали роками розквіту системи дошкільного виховання і були плідними в історії розвитку управлінської системи, державою виділялися значні суми на будівництво дошкільних установ. Витрати на дошкільні заклади з державного бюджету СРСР (без капітальних вкладень) становили у 1975 р. – 3,9 млрд крб, у 1980 р. – 5,1 млрд крб, у 1985 р. – 6,3 млрд крб, у 1986 р. – 6,4 млрд крб. Витрати держави на утримання однієї дитини в дошкільних закладах були такі: у 1975 р. – 439 крб, у 1980 р. – 462 крб, у 1985 р. – 535 крб, у 1986 р. – 533 крб [8, с. 59–60]. Забезпеченість дітей постійними дошкільними закладами в Україні на 100 місць у дитячих садках у 1975 р. – 111; у 1980 р. – 109; у 1985 р. – 108; 1986 р. – 107. Охоплення дітей дошкільним закладами (% від чисельності населення): у 1975 р. – 48%; у 1980 р. – 57%; у 1985 р. – 67%; у 1986 р. – 69% [8, с. 53], у ДНЗ у 1982 р. виховувалося близько 2500 тис. дітей [7, с. 5].

Аналіз цих даних переконує нас у тому, що 80-ті рр. ХХ ст. були періодом стабільного розвитку системи суспільного дошкільного виховання, яка відповідала потребам суспільства і не мала собі рівних у світі за масштабами розвитку. Сприяли цьому держава і відповідні органи народної освіти та міністерства різних профілів.

Діюча система державного управління народною освітою у 80-х рр. базувалася на загальних організаційно-політичних принципах. Одним із ключових важелів, які гарантували удосконалення організації управління народною освітою, було законодавство. Шоста сесія Верховної Ради СРСР прийняла “Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту”, де чітко визначені принципи народної освіти та функції Міністерства освіти з питань розвитку мережі дошкільних закладів незалежно від їх відомчого підпорядкування [1, с. 27]. Система ж органів державного управління народної освіти в цілому в союзному законодавстві не фіксувалася. У Конституції СРСР (1977 р.) в ст. 25, якою закріплено систему народної освіти, про систему управління нею не йдеться [3, с. 84–85].

Міністерство освіти у 80-х рр. об’єднувало в собі дошкільне, шкільне, позашкільне виховання та освіту [3, с. 92]. Магістральним питанням управління

народною освітою у той період була участь громадськості в управлінні. На рівні закладів народної освіти, у тому числі дошкільних установ, повинні були функціонувати і ради батьківської громадськості [3, с. 84–96].

Характерною рисою управління народною освітою того часу була його централізація, котра відображала інтеграцію різних суб'єктів управління і була основою їх структуризації. Таким чином, централізм розширював обсяг управлінського впливу центру, поглиблював і розвивав централізоване виконання функцій. Крім того, централізм, у свою чергу, допомагав збалансувати плани розвитку народної освіти взагалі, дошкільного виховання зокрема, використовуючи на місцях норми і методи розрахунків відповідних показників. Так, при розрахунку потреби в дошкільних закладах вихідною величиною була чисельність працюючих жінок від 18 до 44 років і (у відсотковому відношенні до цієї кількості) та дітей дошкільного віку, яких вони мали [2, с. 412]. З метою наближення дитячих закладів до місця проживання дітей, починаючи з 1950 р., у планах капітальних робіт з будівництва великих житлових будинків (понад 1500 м² корисної площі) чи групи будинків не менше ніж 5% усієї забудованої площі виділялося для розміщення дитячих садків та ясел [2, с. 205].

Така постановка питання була не просто проявом централізму як основної лінії взаємовідносин між органами управління народною освітою різних ланок, це був саме демократичний централізм, що акцентував увагу на основах побудови взаємовідносин центру і місцевих органів. Завдяки демократичному централізму розширились права нижчих ланок управління, проте залишилась суворо детермінація дій та підпорядкування відповідних ланок ієрархічного ланцюга управління від Міністерства народної освіти до навчального закладу.

Отже, у 80-х рр. система органів державного управління народною освітою мала таку структуру. Республіканську систему очолювала Верховна Рада та Рада Міністрів, яка об'єднувала та спрямовувала роботу міністерств і державних комітетів республіки як спеціалізованих на управлінні народною освітою (Міністерство народної освіти, Міністерство вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, Державний комітет з профтехосвіти), так і неспеціалізованих. В областях діяли обласні відділи, у районах – районні відділи народної освіти, кожен із цих суб'єктів управління народною освітою включав у себе дошкільне виховання і на своєму рівні в міру своєї компетенції, базуючись на положеннях про відділ народної освіти виконкому крайової (обласної) ради народних депутатів (1983 р.) та інспектора з дошкільної виховної системи, сприяв його розвитку.

Верховна Рада та Рада Міністрів СРСР здійснювали централізоване керівництво і згідно з основами законодавства затверджували Положення про основні види закладів. Питання про затвердження Положення про дитячі дошкільні заклади постановою Ради Міністрів СРСР “Про подальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовки дітей до навчання в школі” вирішувалось таким чином: Положення затверджувалося міністерствами освіти та охорони здоров'я СРСР за узгодженням із зацікавленими міністерствами та відомствами СРСР і ВЦРПС.

Висновки. На основі вищеподаного аналізу констатуємо, що в історії розвитку суспільного дошкільного виховання України 70–80-ті рр. ХХ ст. можна вважати періодом дійового управління розвитком дошкільного виховання. За своїм основним показником – охоплення дітей суспільним дошкільним вихован-

ням – кінець 80-х рр. ХХ ст. характеризується найвищою цифрою в історії освіти України. Подальших розвідок потребує аналіз причин занепаду суспільного дошкільного виховання у 90-х рр. ХХ ст. в контексті управлінського аспекту.

Список використаної літератури

1. Венжик Л. Общественное дошкольное воспитание в Украинской ССР / Л. Венжик // Дошкольное воспитание. – 1978. – № 5. – С. 26–29.
2. Госплан СССР: Методические указания к разработке государственных планов экономического и социального развития народного хозяйства СССР. – М. : Экономика, 1980. – 776 с.
3. Дорохова Г.А. Законодательство о народном образовании / Г.А. Дорохова. – М. : Наука, 1985. – 156 с.
4. История развития общественного дошкольного воспитания в документах / сост. Г. Тростянская // Дошкольное воспитание. – 1987. – № 11. – С. 6–11.
5. Народна освіта в УРСР у роки 8-ої п'ятирічки : [статист. збірник]. – К., 1972. – 144 с.
6. Народное образование в СССР. Ощеобразовательная школа : сборник документов 1917–1973 гг. / [сост.: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов]. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
7. О развитии общественного дошкольного воспитания в Украинской ССР // Дошкольное воспитание. – 1982. – № 2. – С. 5–7.
8. Образование в СССР : статистический сборник. – М., 1988. – С. 59–60.
9. Підсумки розвитку народної освіти в Українській РСР : [статистичний збірник]. – К., 1976. – За 1965, 1970–1975 рр. – 378 с.
10. Підсумки розвитку народної освіти в УРСР за 1973–76 рр. : [планово-статичний збірник]. – К., 1977. – 221 с.
11. Пісоцька Л.С. Актуальні проблеми управління розвитком дошкільної освіти в Україні : [монографія] / Л.С. Пісоцька. – Хмельницький : ХГПА, 2009. – 174 с.
12. Положення про інспектора-методиста з дошкільного виховання при районних (сільських) методичних кабінетах затверджене положенням Міністерства освіти УРСР від 24.12.1970 р. // Довідник дошкільного працівника / [сост. Л.Ф. Венжик, Е.А. Таранова]. – К. : Радянська школа, 1980. – 399 с. – С. 57–59.
13. Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку // ЗНРМО УРСР. – К. : Рад. школа, 1959. – № 13 (липень). – С. 3–5.
14. Рыжов А. Факты и цифры нашей действительности / А. Рыжов // Дошкольное воспитание. – 1967. – № 10 – С. 33–35.
15. Шайнога В. У селах орденосної Хмельниччини / Віталій Шайнога // Дошкільне виховання. – 1966. – № 8. – С. 1–4.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013.

Песоцкая Л.С. Анализ результативности управления развитием дошкольного образования в Украине в 60–80-х гг. ХХ века

В статье раскрыто понятия “управление”, “управление дошкольным образованием”. На основании анализа научных теоретических исследований доказано, что сегодня управление развитием дошкольного образования предвидит обогащение того, что имело место в дошкольном образовании раньше, соответственно новых социально-экономических требований и запросов общественности. Указано на положительную результативность управления развитием дошкольного образования 60–80-ых годов ХХ века, поскольку в то время была

самая высокая обеспеченность детей общественным дошкольным воспитанием.

Ключевые слова: общественное дошкольное воспитание, дошкольное образование, управление, управление дошкольным образованием, отдел народного образования, централизация управления.

Pisots'ka L. The Analysis of the Effectiveness of Management of the Development of Pre-School Education in Ukraine in 1960-s – 1980-s

The notion “Management”, “Management of Pre-School Education” is revealed in the article. On the basis of the analysis of scientific theoretical acquisitions it is proved that today management of development of pre-school education provides enrichment of those acquisitions, which took place in pre-school education earlier, according to the new social and economic demands and requests of the society. It is pointed to the positive effectiveness of management of pre-school education development in 1960-s – 1980-s, because in those days there was the biggest involvement of children with pre-school education.

Key words: social pre-school education, pre-school education, management, management of pre-school education, department of people's education, centralization of management.